

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ

На правах рукопису

КАРІЗЬКА Інна Олександрівна

ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬНОСТІ В СТАНОВЛЕННІ КУЛЬТУРИ
/соціально-філософський аналіз/

Спеціальність - 09.00.11 - соціальна філософія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ-1994

Дисертація є рукопис

Робота виконана в Інституті філософії АН України

Науковий керівник - доктор філософських наук, професор
Мокляк Микола Миколайович

Офіційні опоненти:

1. Доктор філософських наук, професор
Прилюк Юрій Дмитрович
2. Кандидат філософських наук, професор
Підтиченко Віктор Іванович

Провідна організація - Інститут соціології АН України,
відділ соціології масових кому-
нікацій

Захист відбудеться 29 квітня 1994 р., на засі-
данні спеціалізованої вченої ради Д. 01. 25. 03 в Інститу-
ті філософії АН України за адресою: Київ, вул. Трьох-
святительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту
філософії АН України за адресою: Київ, вул. Трьохсвяти-
тельська, 4

Автореферат розісланий 15 березня 1994 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

І. В. Бойченко

ЛНБ ім. В. Стефаника
Ані України

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00801528 (0)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ

Актуальність проблеми. Дослідження проблеми суспільності в становленні культури зумовлене необхідністю пошуків і впровадження в соціальну практику принципів дійсно культурного розвитку суспільства і людини /що є особливо нагальним для українського суспільства, яке шукає дійсні принципи власного розвитку/. Кардинальні зміни практичних взаємозв'язків людини з дійсністю; колосальне розширення сфери людської практики та її потенційних можливостей; поглиблення парадоксальної ситуації – чим більш оснащуваними засобами комунікативності стають контакти між людьми і чим більш їх відбувається, тим менш в кожному з них присутній багатомірний світ кожного з індивідів, тим менш здійснюється в них дійсне спілкування – по-новому поставили проблему дослідження культури, яка з давніх часів є предметом пильної уваги філософів. Весь хід сучасного суспільно-історичного процесу свідчить, що проблема сутності, логіки формування суспільності в становленні культури не є просто актуальною темою теоретичного дослідження, а є проблемою великого практичного значення; розробка її є вимогою суспільного життя, яке потребує подолання однобічності і обмеженості людського буття.

Проблему суспільності в становленні культури роблять актуальною, насамперед, радикальні зміни в світі людини: зміни форм і самої суті діяльності, зв'язку людини зі світом, людини з людиною, необхідність народження нової соціальної картини світу, в центрі якої знаходилася б людина, для якої потреба в іншій людині була б суттю власного життя. Ці процеси неминуче детермінують посилення інтересу до дослідження культури, її сутності, що можливе через переосмислення поняття суспільності як підстави цілісного аналізу культури.

Для філософії стає потребою не поповнення вже існуючої колекції величезної кількості різноманітних визначень культури. Справа не в тім також, щоб продовжувати дослідження культури як сукупності духовних утворень чи як предметного багатства, що може бути одним з етапів аналізу. Сучасна філософія культури не може обмежуватись тільки описом буття індивіда, зупиняючись на наявній стороні його існування – світі людини у формі переживань, думок, іраціонального потоку життя. Констатація факту

належності індивіда до світу, віковичної укоріненості в ньому може слугувати лише початком дослідження, а не його результатом. Суперечливий погляд на індивіда у різних філософських напрямках /з одного боку, індивід – дечка одиничність, яка закинута у світ і веде в ньому унікальне існування; з другого – індивід виділяє інших як умову власного буття/ відображає потребу в аналізі реальних суспільних умов, оскільки звичайна людська дія відбувається в межах соціального утвердження людини в світі, а почуття, які виникають в процесі цього утвердження, – своєрідне дзеркало суспільного стану.

Отже, одним з найактуальніших завдань сучасної філософії, яке має практично-теоретичне значення, є виявлення змісту суспільності, виходячи з того, що проблема суспільності – це проблема пошуків дійсних способів буття дійсної культури як дійсно людського існування людини в світі. Недостатньо стверджувати, що людина живе в світі культури, бо світ власнè культури може і не наповнювати життя людини, яку суспільні обставини примушують приймати певні соціальні норми і форми існування "тут" і "зараз" і, водночас, утворюють можливості для пошуку нових вимірів життя, дійсних форм суспільності. Необхідне вивчення сутності та розвитку суспільності як основи суспільних зв'язків, без чого неможливі аналіз, вивчення, прогнозування процесів, які відбуваються в суспільстві.

Ступінь опрацьованості проблеми. Переважною тенденцією в науковій розробці проблеми суспільності у контексті становлення культури є вивчення її окремих аспектів, що не дає цілісного аналізу суспільності як поняття соціальної філософії і філософії культури. Незважаючи на значний обсяг досліджень з тематики культури, вони не використовують можливості на підставі аналізу суспільності виробити цілісне філософське розуміння культури. Інтерпретації культури класичними формами філософії /внаслідок абсолютизації її гносеологічних основ і діяльності "абсолютного розуму"/ давали впевненість в тім, що увесь світ культури є предметним втіленням раціональності людської життєдіяльності. Співвідношення понять "людська діяльність – культура" редукувалось до співвідношення "розум – культура". Саме діяльність, яка розуміється як раціональна діяльність, наука, ви-

ступає тут вирішальною рушійною силою усього розвитку культури. Звернення до феномена раціональності було однією з передумов з'ясування спільності та взаємодоповнення різноманітних форм культури.

Сучасна переорієнтація підходу до культури у західноєвропейській думці полягає у намаганні подолати абстрактність раціоналістичних концепцій, у переносі акцентів з пізнавального на практично-духовне освоєння світу, що відображається у розвитку герменевтичних, феноменологічних, структуралістських та інших уявлень про культуру. Виникають відповідні течії у сучасних дослідженнях культури.

По-перше, сама філософія культури вивчає останню у всьому обсязі її історичного становлення і у всій глибині її структурних специфікацій. Всій філософії культури властива опозиція між інтуїтивним та дискурсивним типами пізнання, між двома розуміннями світу – як допредикативного переживання і як розумової рефлексії. Проблема символу стала "камнем спотикання" для філософії культури: культура розуміється через десимволізацію /О.Бергсон, Ф. Ніше, О.Шпенглер/ чи шляхом абсолютного ствердження символу як єдиного способу культурного освоєння світу /Е.Касирер, наприклад/.

По-друге, герменевтика, яка виявляє онтологічні параметри людського буття /ті умови, завдяки яким людське існування може бути тим, чим воно є/, доводить в різних інтерпретаціях, що розуміння – основний модус, яким тільки і може здійснюватися людське буття. Розуміння виступає для сучасної філософії одним з найзначущих способів аналізу світу культури /Ф.Шлейєрмахер, Х.-Г.Гадамер, Хабермас Ю., Хайдеггер М./.

По-третє, головною темою одного з основних сучасних напрямків філософії – феноменології – є тема нерозривності і в той ж час нередукованості свідомості, людського буття, особистості і предметного світу, психофізичної природи, соціуму і духовної культури /Е.Гуссерль, М.Мерло-Понті, Ж.-П.Сартр, М.Хайдеггер та ін./.

Нарешті, дуже поширені семіотичні та аксеологічні методи аналізу культури та її об'єктивних характеристик. Культурна об'єктивність трактується при цьому за аналогією з об'єктивністю знакових взаємозв'язків будь-якого тексту /К.Леві-Строс,

А.Моль,М.Фуко/. Аксеологічні моделі культури досліджують,яким чином культурні смисли знаходять вираз і об'єктивацію в цінностях /В.Віндельбанд,М.Гартман,Г.Рікерт,М.Шелер та ін./.

У вітчизняній літературі та літературі країн СНД суспільність найчастіше досліджується як відношення колективізму. Існуючі різні трактовки колективістських феноменів як суми деяких певних однотипних рис /В.К.Бакшутів,М.І.Бородулін,Г.М.Гак/ не виявляють сутність цих феноменів. При з'ясуванні сутності суспільності авторка спиралася на праці В.П.Іванова. В дослідженні питань культури можна відмітити наступні напрямки. Перший - традиційний - досліджує культуру як соціальнозначущу творчу діяльність у взаємозв'язку її результативного виразу та процесуальності. Діяльність /в різних її визначеннях/ спрямована на перетворення дійсності і самої людини /В.Є.Давидович, М.С.Злобін,В.М.Межуєв та ін./.

Другий напрямок синтезує "онтологічний" /усі питання,які торкаються проблеми культури та діяльності/ і "гносеологічний" /ці ж питання знаходять вираз у проблемі різноманіття типів людського світосприйняття/ шляхи дослідження культури /Є.І. Андрос,М.О.Булатов,Є.К.Бистрицький,В.П.Загороднюк,В.П.Іванов, С.Б.Кримський,В.Г.Табачковський,М.Ф.Тарасенко,В.І.Шинкарук, О.І.Яценко та інші представники світоглядної київської філософської школи/.

Третій напрямок пов'язаний з аналізом символістських,аксеологічних,знакових,нормативних аспектів культури. Робиться акцент на знаково-текстовій композиції всіх елементів культури /Ю.М.Лотман,Б.О.Успенський та ін./.

Роль цінностей в житті людини аналізується в дослідженнях О.І.Джигоева,Л.Г.Кагана,В.Л.Тугарінова,М.З.Чавчавадзе та інших філософів.

Четвертий вирішує проблеми культури через опосередкований аналіз проблем співвідношення суспільних відносин,діяльності та спілкування /І.В.Бойченко,В.І.Кученко,М.М.Мокляк,В.І.Підтиченко,Ю.Д.Прилюк та інші представники соціально-філософської київської школи/.

В останній час з'явилися спроби з нової точки зору дослідити проблеми культури. До них належать розробки проблем,найменш опрацьованих і зараз : формування почуттєвості /А.С.Ка-

нарський/, буття особистості в культурі /Є.К.Евстрицький/, становлення всезагального філософського розуму культури /В.С.Біблер/.

Аналіз наукових розробок свідчить, що проблема суспільності в становленні культури належить до найменш досліджених і потребує свого розгляду.

Мета і основні завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб розкрити сутність, логіку формування суспільності в становленні культури. Відповідно до мети поставлені такі завдання:

а/ простежити основні орієнтації вивчення суспільності у філософській літературі через аналіз питання про діалектику діяльності та культури як шляху дослідження суспільності та питання про природу суспільності;

б/ визначити зміст поняття суспільності як підстави цілісного аналізу культури;

в/ дослідити становлення культури як дійсності людського буття у формі суспільності як особливого. Для цього проаналізувати конкретно-історичні форми становлення суспільності;

г/ розглянути відображення розвитку почуттєвості основними вченнями в історії філософської думки.

Наукова новизна дослідження. Завдяки теоретичному аналізу обґрунтовується соціально-філософська концепція, яка виявляє сутність суспільності в становленні культури через буття і розвиток діяльності та почуттєвості. На основі дослідження становлення суспільності, в процесі якого діяльність набуває все більш безпосередньо почуттєвих форм, а почуттєвість стає безпосередньо діяльною, доводиться, що становлення культури можливе тільки при умові становлення дійсної форми суспільності як людської форми виявлення почуттєвого як такого.

В результаті здійсненого аналізу одержані висновки, які містять наукову новизну та виносяться на захист:

І. Сучасна філософія культури рухається від "культурологій" відмінних типів до "метафізики культури", цілісного філософського розуміння культури. В даному дослідженні авторка намагається уникнути однобічностей існуючих різноманітних рівнів аналізу і приходить до з'ясування поняття культури через по-

няття суспільності, що допомагає запобігти абсолютизації окремих моментів.

2. Підставою для розуміння існування людини, її взаємовідносин зі світом є принцип діяльності як одночасне перетворення людиною світу та себе. Всезагальна сутність діяльності полягає у творенні суспільних зв'язків, основою існування та розвитку яких є суспільність.

3. Всезагальну субстанцію почуттєвості як цілісного ствердження людини складає предметно-почуттєва діяльність, де почуття та мислення обертаються на розумну безпосередність людських почуттів. Природа почуттєвості – у безпосередньому зв'язку людини з людиною, який реалізується через історичні форми розвитку суспільності.

4. Логіка історичного формування суспільності як основи розвитку суспільних зв'язків в реальному бутті культури полягає в генезисі історичних форм суспільності – безпосередньої, яка опосередкована обмеженими людськими сутнісними силами внаслідок певного практичного розвитку; байдуже-безпосередньої /спосіб діяльності як сучасна форма суспільності/; дійсної – суспільність як людська форма виявлення почуттєвого як такого, що тотожно почуттєвому ствердженню людини в світі.

5. Конкретно-історичні форми становлення суспільності виявляють міру безпосередності становлення людини, яка творить інших і себе цілісно. Становлення суспільності містить у собі розвиток безпосередності суспільного стану людини до цілісної дійсності. Культура в своїй дійсності і є повноцінним спів-переживанням життя, коли людина почуттєво спів-причетна всім формам життя і діяльності як самодіяльності, в яких вона може і не перебувати. Дійсна форма суспільності є способом буття дійсної культури, коли потреба в іншому стає власним життям людини.

Методологічною основою дослідження є класичні, вітчизняні та зарубіжні принципи аналізу понять суспільності, діяльності, почуттєвості; сутності та засад культури; історичного процесу. У певній мірі дисертантом були використані досягнення сучасної філософії культури, прагматизму, феноменології в сфері розгляду суб'єктивного фактору в суспільно-історичному процесі, проблем

соціальної дії, ролі спів-переживання і розуміння в вивченні людини, суто культурологічних питань. Для в'яснення взаємовідносин культури та діяльності, розуміння особистості, суті суспільних відносин та спілкування, знаковості та культурного смислу дисертантом широко залучалися досягнення київської філософської школи.

Теоретична і практична значимість. В дисертації розкривається можливість дослідження становлення суспільності для розуміння дійсної сутності культури. З'ясовуються місце суспільності в становленні людини та культури; взаємозв'язок діяльності, суспільності та почуттєвості в становленні культури як безпосередньої дійсності життя; взаємовплив спілкування та суспільних відносин, громадянського суспільства та індивіда.

Матеріали дисертації мають вихід у практику суспільних відносин, формування дійсної спільності і єдності суспільства, становлення особистості. Висновки та узагальнення дисертації є певною часткою загального доробку теоретичних питань з проблем становлення культури. Вони можуть бути використані в методологічних цілях для вирішення ряду проблем соціальної філософії, філософії культури, філософської антропології; розробки відповідних розділів соціальної філософії, філософії культури.

Апробація роботи. Основні ідеї дисертації обговорювалися на II Всесоюзній науковій конференції "Творчість : теорія і практика" /Київ, 1991 р./, науковій конференції "Молодь і суспільні науки" /Чернівці, 1993 р./, III Міжнародній науково-практичній конференції "Творчість. Культура. Гуманізм" /Київ, 1993 р./

Структура дисертації визначена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, двох розділів, заключення та списку літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається ступінь її опрацьованості, формулюються мета і завдання дослідження, окреслюється теоретична та практична значимість.

У першому розділі - "Аналіз суспільності через розгляд діалектики діяльності та культури" - визначається зміст поняття суспільності як підстави цілісного аналізу культури.

У першому параграфі - "Проблемне поле дослідження взаємо-

зв'язку діяльності та культури в історико-філософській, вітчизняній та зарубіжній думці" – виявляються існуючі в літературі основні методологічні підстави розкриття діалектики культури та діяльності як шляху дослідження суспільності. Підкреслюється, що історичний розвиток уявлень про культуру з самого початку іде поряд з розвитком поняття про людську діяльність. Аналізуються особливості підходів і уявлень про культуру, які були притаманні традиціям Київської Русі, ранньобуржуазній свідомості, класичним інтерпретаціям культури. Саме у філософії Нового часу склалась "діяльнісна" концепція культури, яка фактично пронизує усі філософські та соціально-теоретичні системи тієї епохи, але найбільш повний вираз ця концепція набула в класичній німецькій філософії, філософії марксизму.

Відзначається, що головним у сучасному підході до культури /поряд з основоположною тенденцією абсолютизації духовного/ є зміщення акцентів з пізнавального на феноменологічне, іраціональне розуміння буття. Стійка сфокусованість на проблемах людини, неодмінний вихід на роздуми з приводу людської активності властиві майже всім філософським школам і напрямкам сьогоденного філософського Заходу. Даючи короткий огляд розуміння культури різними філософськими течіями /"філософією життя", франкфуртською школою, неокантіанцями і ін./, дисертант особливу увагу приділяє аналізу соціальної діяльності в різних напрямках сучасної філософії. Дається аналіз проблеми соціальної активності в концепціях неофрейдизму Е.Фромма та "гуманістичної психології". Розглядаються три основні тенденції вивчення соціальної діяльності, які і зараз можна побачити в сучасній думці. Перша пов'язана з ім'ям М.Вебера, друга – Е.Дюркгейма, третя предстает в концепціях інтеракціонізму, прагматизму, теорії соціальної дії Т.Парсонса як симбіоз ідей Вебера та Дюркгейма.

Зауважується, що дані концепції обмежуються дуже цінним, але однобічним аналізом тільки суб'єктивної активності індивіда, його ролі як суб'єктивної сторони діяльності. Розуміння дії як пристосування до життя /прагматизм/ та дії як осмисленої поведінки "актора", який шукає винагороди /Т.Парсонс/, не дають відповіді на поставлені цим концепціями питання про підставу дії та розподілу ролей між "акторами" у суспільстві.

У вітчизняній філософії та філософії країн СНД найбільш розробленим і водночас найбільш дискусійним є так званий "діяльнісний підхід" /М.С.Злобін, В.М.Межуев та ін./ . Дисертант доводить обмеженість такого підходу. Аналізується важливий та помітний вклад київської філософської школи у розробку проблем культури та діяльності, суспільності та особистості, ін..

Висновок. Розгляд методологічних проблем дослідження діалектики культури та діяльності в історико-філософській думці є способом визначення сутності суспільності.

У другому параграфі - "Вивчення суспільності через аналіз сутності діяльності" - доводиться, що всезагальність природи людини та її діяльності має свою вихідною основою суспільність, яка визначає людську природу як таку.. Тільки у своїй всезагальності діяльність може бути віднесена до сутності людини, виступаючи не просто спільною ознакою різних форм людської активності, а абстрактно-всезагальним моментом реального способу людського буття. Діяльність розвивається в деяких межах, в яких і завдяки яким вона змінюється історично. Це - початок діяльності як специфічної цілісності; розподіл праці як процес виявлення її сутності; спрямованість розвитку історії як протиріччя діяльності та самодіяльності, яке в протиріччям кожної з меж. Говорячи про початок діяльності як суперечливу єдність виробництва та спілкування, дисертант торкається вітчизняної дискусії з приводу взаємозв'язку суспільних відносин, діяльності, спілкування /І.В.Бойченко, В.І.Куценко, М.М.Мокляк, Ю.Д.Прилюк та ін./ . Наявним буттям усіх рівнів зв'язків - особистих контактів, спілкування, суспільних відносин - є діяльність людей у процесі "обробки" їх один одним як творення суспільних зв'язків.

Історична зміна протиріччя виробництва та спілкування має своїм ґрунтам розвиток розподілу праці як межі розвитку діяльності, який змінює істотне наповнення діяльності. Проблема спрямованості історичного розвитку визначається суперечністю діяльності та самодіяльності, що приводить до зміни сутності самої історії. Кожна з меж розвитку діяльності стає, відтворюється і оновлюється у певних сталих формах зміни діяльності, якими є праця, виробництво, практика. Саме практика - це одно-

часно і діяльність, і самодіяльність. З цього приводу аналізується проблема відношення діяльності до практики, як вона розвивалась в класичній німецькій філософії, екзистенціалізм /концепція "праксису" Сартра/, в аналізі праксису як двоєдиного процесу світоутворення німецького філософа Г. Бранда, а також в вітчизняній філософії /зокрема, в працях В.П. Іванова, В.М. Князева, В.П. Козловського/. Зауважується, що практика розвивається як відношення, рівень якого обумовлює конкретне виявлення діяльності.

Доводиться, що вираз "предметно-практична діяльність" найбільш точно передає смисл категорії "діяльність": предметна діяльність виступає становленням єдності і тотожності присвоєння та творчості. Проблема буття людини в предметному світі культури розглядалась філософією /Ф. Бекон, Р. Декарт, А. Бергсон, В. Дільтей, Г. Буркхардт та ін./ спільним є оголошення матеріального неістинним. Дисертант вважає: функціональне єдністю опредметнення /процес перетворення властивостей діючої людської здібності у властивості предмету/ і розпредметнення /перетворення логіки предмету у логіку дії людської здібності/ детермінується цілісність діяльності.

Аналіз способів спів-причетного присвоєння індивідами світу культури - духовно-теоретичного /пізнання, розуміння, мистецтво/; технологічного /технологія як особлива форма суспільно-історичної реальності/; власне визначаючого способу /оволодіння суспільним зв'язком / - виявляє зміст суспільності. Недивлячись на розподіл світу культури на окремі види діяльності становлення цілісного світу культури пов'язане зі становленням суспільності як основи розвитку суспільних зв'язків, які утворюються в процесі діяльності. Робиться висновок: існуючі в літературі визначення відношення колективізму /суспільність як така не була в центрі уваги вітчизняних філософів за винятком окремих праць, зокрема праць В.П. Іванова, хоча дисертант й не згодний з розумінням суспільності В.П. Івановим/ як спільності дій, свідомої взаємодопомоги /Т.М. Гак/; як відношення з приводу діяльності без розрахунку на винагороду /Е.І. Суїменко/ та "етизація" /М.І. Бородулін, О.О. Лузан та ін./ і "економізація" /І.І. Кузьмінов, О.М. Румянцев та ін./ поняття колективності не

дають розуміння сутності колективістських відношень, що сприяло б аналізу суспільності.

Суспільність є основою існування та розвитку суспільних зв'язків, містить в собі розвиток протиріччя безпосередності суспільного стану людини до дійсності, що знаходить вияв у розвитку протилежностей діяльності та самодіяльності. Розвиток цих протилежностей має два взаємообумовлених наслідки: конкретно-історичну зміну форм суспільності та зміну форм розвитку всіх рівнів суспільних зв'язків. Суспільність вселюдська, загальноісторична, завдяки чому життя людини - не тільки діяльність для задоволення своїх індивідуальних потреб, а стає співпереживанням, співтворчістю разом з іншими та для інших.

Висновок. Аналіз діяльності, сутність якої - у творенні суспільних зв'язків, є методологічною засадою визначення змісту суспільності як підстави розглядання культури.

У другому розділі - "Логіка формування суспільності в становленні культури" - досліджується становлення культури як дійсності людського буття у формі суспільності як особливого через аналіз історичного розвитку почуттєвості, як він відобразився у основних вченнях про почуття в філософській думці минулого і сучасного. Природа почуттєвості як цілісного ствердження людини - у безпосередньому зв'язку людини з людиною, що реалізується в історичних формах розвитку суспільності.

Перша історична форма суспільності - безпосередня, але нерозвинута, оскільки опосередкована обмеженими людським сутнісними силами внаслідок певного обмеженого розвитку предметно-почуттєвої діяльності. Ця форма існує як проста спільність індивідів, яка виникає в період існування нерозвинутих суспільних організмів в умовах первісного суспільства. Нерозчленованість виробництва формувала байдужі суспільні зв'язки, безпосередність суспільного стану людини опосередкована визначеними цілями, цінностями, що обумовлює поглинання самодіяльності індивіда основою для пануючого способу виробництва людини формою діяльності.

Це викликає появу певних уявлень про почуття, ґрунтам яких є протилежність суспільного та особистого як вираз розщепленості почуттєвості/сутність якої - цілісне ствердження людини/

в античності. Середньовіччя утворює повний образ дійсного почуття у образі Бога як можливості звернення людини до власного внутрішнього світу і глибокого переживання таємниці життя, що, водночас, визначило правила розвитку індивіда за правилами Бога, позбавляючи індивіда права на вибір як такий. Призначенням Відродження було дати ідею індивідуальності, яка визволяла почуття людини від наповнення їх релігійним смислом, що можна побачити, зокрема, на розвитку ідеї гуманізму та Реформації на Україні. Якщо гуманісти /Ю.Дрогобич, Павло Русін та ін./ наполягали на гармонії душі і тіла, вважали прекрасними її почуття та пристрасті, то реформатори /Юрій Немирич, Стефан Зизаній та ін./ негативно ставилися до тілесного, світського в людині. Але спільним було намагання до зняття відчуженості сутнісних сил людини.

Почуттєвість набуває усвідомлену форму виразу в філософії Нового часу, стає предметом дослідження філософії людини XVII ст.. Філософи не обмежуються оголошенням природного походження почуттєвості. Центральним завданням стає дослідження її об'єктивної природи, облагородження засобами розуму /на відміну від Відродження, для якого характерна художньо-естетична форма осмислення почуттів/. Створення Р.Декартом і Б.Спінозою, Д.Юмом та І.Кантом цілих енциклопедій пристрастей та афектів, поста новка питання про цілісність людського "Я", більш зважене та тверезе /в порівнянні з просвітительською філософією/ тлумачення розуму уможливлували розуміння почуттєвості передусім з боку її конкретного масштабу, що відображало якісні зміни в історії людства. Розвиток знарядь праці від використовуваних в основному фізичну, "мускульну" здібність індивідів до експлуатуючих їх власну об'єднану соціальну силу мало іншою стороною зміну форм діяльності у процесі розподілу праці від повного відчуження матеріально-виробничих, художніх, політичних та інших форм діяльності до необхідності їх діалектично-розумілої єдності вело до зміни форм суспільності.

Суспільність постає як спосіб діяльності, приймаючи різні конкретно-історичні типи зв'язків, зберігаючись як відчужена і нав'язана зовні історією індивідам їх власна сила, здібність /в історично першій формі байдужість суспільних зв'язків нав'язу-

ється індивідам природою/. Суспільність зводиться до засобу подолання умов життя, ствердження себе як самостійного світу, діючого поза з спів-причетністю з іншими. Конкретно-історичні умови розвитку не допускають безпосереднього обертання людських почуттів та мислення на дійсність діяння та вчинків. Розщеплення сутності людини набуло виразу в існуванні двох напрямків пізнання - емпіризму та раціоналізму. Емпіризм вів до юмівського агностицизму і до Фейєрбахівської "робінонадії", де почуттєвість не потребувала ніяких соціальних опосередкувань; раціоналізм - до гегелівської панраціональності. Гегель, як і Кант, не долає розколу почуттєвості, а тільки інтелектуально продовжує його, хоча і у вигляді романтизованого розуму. І Гегель, і Фейєрбах залишають поза увагою багатоманітний розвиток людської почуттєвості в її власній сфері - предметно-почуттєвій діяльності, де почуття і набуває оформлення в думку. Пошуки марксистської і в певній мірі вітчизняної філософії розв'язали проблему розриву абстракції та почуттів, вбачаючи всезагальну субстанцію і почуття, і мислення в предметно-почуттєвій діяльності як практиці - власній сфері розвитку почуттєвості.

Сучасна західна філософія шукає свого розв'язання проблеми почуттєвості, не виходячи за межі двох розумів світу - як до-предикативного переживання чи як розумової рефлексії. Криза сучасного мистецтва, для якого морально без-образне /і водночас потворне/ стає почуттєво привабливим; численні концепції кризи культури, заперечення єдності історії /С.Шпенглер, П.Сорокін, А. Тойнбі та ін./; заперечення на право існування всезагальної історії у неокантіанстві, неогегельянстві та неопозитивізмі; тенденція історизму до ототожнення історичного процесу з "історією думки" свідчать про відсутність цілісності сучасної людини та сучасного історичного процесу. Сучасна людина не має розвинутої здатності до переживання як спів-переживання, в формі якого людина виходить за рамки свого наявного одиничного буття та проникає у чужий досвід, засвоюючи суб'єктивність іншого. Характеризуючи розуміння переживання В.Дільтеєм та Л.С.Виготським, підкреслюється : в переживанні /новий смисл цьому поняттю надав Л.С.Виготський/ інтегровані почуття та мислення, долається розлад сутності людини. Становлення суспільності містить в

собі розвиток безпосередності суспільного стану людини до цілісної дійсності. Культура в своїй дійсності і є повноцінним спів-переживанням життя, коли людина почуттєво спів-причетна всім формам життя і діяльності як самодіяльності, в яких вона може і не перебувати.

Способом буття дійсної культури і є дійсна форма суспільності як людська форма виявлення почуттєвого як такого; ця форма є безпосередньою, не вимагаючою ніякого опосередкування. Суспільність стає істинною самоціллю буття людини, коли почуття стають цілісними, а діяльність – почуттєвою. Дійсна суспільність існує як вільна асоціація індивідів, спосіб існування якої – цілісний розвиток особистості.

Висновок. Аналіз конкретно-історичних форм суспільності через розгляд почуттєвості як сутісної сили людини, природа якої – у безпосередньому зв'язку людини з людиною, виявляє становлення культури як дійсності людського буття.

У другому параграфі – "Зміст сучасної форми суспільності" – виявляється зміст сучасної форми суспільності як способу діяльності. Спосіб діяльності розуміється як байдуже-безпосередній зв'язок між людьми, коли суспільний зв'язок існує як засіб досягнення певних цілей, задоволення певних потреб /на відміну від розуміння, наприклад, Е.С.Маркаряном, способу діяльності як системи засобів і механізмів, завдяки чому індивіди у процесі кооперованого існування вирішують виникаючі між ними різноманітні завдання/. Безпосередність суспільного стану не набуває розвитку до цілісної дійсності, внаслідок чого суспільність існує у перетворених формах виникнення та розвитку багатства творчих потенцій індивіда як побічного продукту історії – у формі квазіколективу, корпоративності. Індивід використовує об'єктивний процес зростання значущості безпосередньо-колективних форм участі в організації суспільного виробництва для соціальної демонстрації власних властивостей індивідуальності, які потрібні пануючому інтересові. Людина затверджує свою цілісність та спів-причетність до внутрішнього світу іншого в якійсь окремій області /наука, мистецтво, технологія/, залишаючись обмеженою у вияві себе як особистості. Не будуючи такою насправді, людина повинна фабрикувати з себе різнобічну

особистість.

В специфічних умовах діїсності всезагалні способи діяльності організуються у вигляді особливих соціальних інститутів, оскільки почуття та мислення окремого індивіда не існують безпосередньо, а перетворюються на форми суспільних відносин. Культура розвивається як особливий тип розвитку суспільства, який відбиває обмеженість розвитку протиріччя суспільних відносин, не набуваючих розв'язання. Систему розвитку сучасної культури становить відчуження, яке "перевертає" само відношення людини до світу : задоволення потреб фізичного існування стає визначальним для родового життя людини. Відчуження стає специфічним способом розвитку протилежностей діяльності та самодіяльності: діяльність підмінює самодіяльність шляхом деформації логіки розвитку протилежностей /звідси - роздуми про експансію діяльності, яка губить внутрішній світ людини/. Процеси відчуження, кризи культури широко осмислюються західною філософією, яка бачить в історії процес наростаючого віковичного відчуження, пригніченості людини умовами її буття. Основними показниками відчуження визнаються : наявність у світосприйнятті людини уявлень про безглуздість існування; почуття втрати індивідом власного "Я" та ін.. Проблема сутності відчуження і шляхів його подолання залишається відкритою, оскільки розуміння реального життєвого процесу обмежується важливою, але однобічною констатацією наявності протиріччя справжнього та несправжнього буття; аналізом людини як особливого виду реальності, яка проявляє свою діїсну природу лише тоді, коли вільно самовизначає себе "зсередини".

Корінною потенцією суспільної практики стає свідомо спрямованість людської активності на радикальну зміну самого суб'єкту діяльності. Протиріччя сучасної історії полягає в тім, що спосіб діяльності як певна форма суспільності стає головною експлуатованою людською здібністю індивідів. Народжується можливість та необхідність оволодіння саме відчуженим суспільним зв'язком як визначавим способом привласнення відчуженого світу культури. Це обумовлюється розвитком відносин виробництва та форм спілкування, становленням суспільного характеру праці як безпосередньо творчої сили, яка потребує подолання орієнтації

на життя як на побут, існування почуттів як почувань. Становлення дійсної суспільності потребує принципових умов : реальних обставин /на даному шаблі розвитку формуються можливості скасування відчуженої праці та привласнення людиною усіх ідеально сформованих здібностей людства як здібностей людини до самодіяльності/ та розвитку здатності по-людськи відноситись до інших /отже, і до себе/. Дійсна потреба у власне людському житті примушує людину знов і знов осмислювати своє обмежене буття, відчувати свою псевдосуспільність з іншими та шукати шляхи дійсного розвитку /через і завдяки розвитку інших індивідів/, в процесі якого культура стає дійсністю життя.

Висновок. Розкриття поняття суспільності допомагає не описувати наявні форми культури, а брати поняття культури як дійсність людського буття, яка історично змінюється. Становлення культури як повноцінного спів-переживання життя пов'язане з становленням дійсної суспільності як людської форми виявлення почуттєвого як такого. Саме почуттєвість "знімає" в собі решту сутнісних сил людини, коли розумове та естетичне перетворюються у розумну безпосередність людських почуттів прекрасного, а безпосередність людських почуттів - на дійсність діяння та вчинків. Дійсна суспільність - справжня самоціль стану людини, коли спілкування, зв'язок із засобу перетворюється у ціль життєдіяльності людини. Тільки дійсна суспільність виявляє міру безпосередності життя. Форма існування такої суспільності - вільна асоціація індивідів, які всебічно розвиваються, де дійсність людського буття стає розумово-прекрасною.

У заключенні підсумовуються основні результати здійсненої роботи і окреслюються перспективи подальшого дослідження з даної проблематики.

Основні ідеї дисертації викладені в публікаціях : 1/ Категорія "діяльність" у соціальному пізнанні // Проблеми філософії. - Київ: "Либідь", 1992. - №93. - С. 13-20. - 0,6 д.а.; 2/ Творчість як творення особистості // Творчість. Культура. Гуманізм. - Тези доп. на III Міжнарод. наук.-прак. конференції. - Київ, 1993. - С. 108-110. - 0,1 д.а.; 3/ Проблема способу діяльності в становленні культури // Проблеми філософії. - Київ: "Либідь", 1993. - 0,7 д.а. /в друці/; 4/ Деякі аспекти сучасного статусу філософії // Молодь і суспільні науки. - Тези доп. на наук. конференції. - Чернівці, 1993. - 0,1 д.а. /в друці/.

Подписано в печать 22.02.94г. Формат 60x84/16
Бумага писчая . Усл.Печ.л. 1,0. Тираж 100 экз.Заказ № 304

Отпечатано ЦУОП "Плодвинконсерв" г.Киев, Саксаганского , 1.

451/14

AB 29.521